

bepalen hoe de morgen eruit ziet

Naar mijn mening is die zienswijze op zijn minst eenzijdig, omdat ondernemers minder keuzemogelijkheden hebben dan de uitspraak suggereert en omdat de verschillende overheden – van EU tot gemeente - wel degelijk een grote invloed hebben op de ontwikkeling van de landbouw. Dat was in het verleden het geval en dat zal ook in de toekomst zo zijn. Een paar voorbeelden: in het verleden is met rentesubsidies en WIR-premies de bouw van stallen fors gestimuleerd. Het gevolg was een enorme toename van de veestapel en van de bijbehorende mestproductie, met alle gevolgen van dien. In de jaren tachtig is, op grond van goede argumenten, gekozen voor quotering van de melkproductie. Als destijds gekozen zou zijn voor het alternatief van een forse prijsverlaging, had de melkveehouderij er anders uit gezien: nog minder bedrijven, waarschijnlijk meer koeien en langere werktijden voor de veehouders. Ook in de toekomst zal het beleid een grote invloed op de gang van zaken in de sector hebben. Zo heeft het verminderen of zelfs afschaffen van de toeslagen – in totaal zo'n 800 mln. euro voor Nederland - na 2013 aanzienlijke

gevolgen voor de inkomensmogelijkheden in de grondgebonden sectoren. Een strakkere koppeling van de toeslagen aan maatschappelijke doelstellingen of het vervangen van de huidige toeslagen door een gelijk bedrag ('flat rate') per hectare, zoals in de Visie van Veerman wordt geopperd (blz. 101), heeft ongetwijfeld consequenties voor de landbouwstructuur: zo worden door een 'flat rate' intensieve vormen van veehouderij afgeremd en extensieve bevorderd. Het afschaffen van de melkquotering in 2014, zoals het Kabinet wil, zal leiden tot een grotere melkveestapel en een kleinere intensieve veehouderij³⁾. Het al dan niet verlengen na 2008 van de derogatie in het kader van de Nitraatrichtlijn is voor een groot deel bepalend voor de omvang van de veehouderij in dit land. Ook een eventuele vrije toegang van (producten van) genetisch gemodificeerde organismen in de EU, het toestaan van het gebruik van hormonen, of het volledig afbreken van de bescherming aan de buitengrenzen van de EU zou een flinke impact hebben voor grote delen van de agrarische sector. Dit zijn allemaal zaken waar de

individuele ondernemer geen invloed op heeft, maar die wel van belang, waarschijnlijk zelfs van doorslaggevend belang, zijn voor de structuur en het aanzien van de sector.

De benadering die blijkt uit het genoemde citaat is niet alleen eenzijdig, maar schiet maatschappelijk gezien ook tekort. Er is discussie mogelijk over de vraag of de landbouw beschouwd en behandeld moet worden als een gewone economische sector ⁴⁾, maar vrij algemeen wordt erkend dat de agrarische productie meer publieke dimensies heeft dan de meeste andere sectoren ⁵⁾. Daarbij gaat het onder meer om de essentiële rol van de landbouw bij de voedselvoorziening, om het werken met levende wezens en om de invloed van deze sector op collectieve goederen als landschap, bodemkwaliteit en het milieu in het algemeen. Zoals ook blijkt uit de jongste ministeriële visie hebben die publieke dimensies, die grosso modo belangrijker zijn naarmate het betreffende onderdeel van de sector sterker grondgebonden is, de afgelopen decennia meer gewicht gekregen. Alleen al vanwege die collectieve waarden kun je de landbouw niet zonder meer aan de ondernemers of aan 'de markt' – want dat is in wezen hetzelfde – overlaten. De markt richt zich immers 'van nature' op individuele waarden en voorkeuren en niet op collectieve. Ondernemers hebben de neiging om zich primair te richten op bedrijfseconomische overwegingen en vragen zich bij hun beslissingen niet altijd af wat de samenleving ervan vindt, voor zover daar enig peil op valt te trekken. In het verleden hebben we zo de legbatterij gekregen, kwamen de zeugen aan de riem te liggen en de kalveren in de box te staan, dreef de drijfmest de akkers af en liep het gebruik van chemische gewasbeschermings-

middelen op tot meer dan 20 kg per ha. Pas na ingrijpen van de overheid is er op deze gebieden een keer ten goede gekomen. De tendens dat melkkoeien steeds minder in de wei komen, wijst erop dat ook nu bedrijfs-economische criteria zwaarder wegen dan maatschappelijke overwegingen. Minister Veerman heeft in 2003 niet voor niets 'de stormbal gehesen' over (de maatschappelijke aanvaardbaarheid van) de ontwikkelingen in de intensieve veehouderij ⁶⁾ nadat eerder de 'denkgroep-Wijffels' zich in vergelijkbare bewoordingen had geuit ⁷⁾.

De genoemde houding, die zeker niet exclusief is voor agrarische ondernemers, is begrijpelijk gezien de extra kosten die 'maatschappelijk verantwoord' produceren veelal met zich meebrengt. Uitzonderingen daargelaten kan de boer deze kosten niet doorberekenen in zijn opbrengstprijs. Naarmate de concurrentie toeneemt wordt de spanning tussen bedrijfseconomische mogelijkheden en maatschappelijke wenselijkheden eerder groter dan kleiner. Mede daarom is er geen reden om te verwachten dat de huidige generatie ondernemers spontaan meer maatschappelijk verantwoord zal produceren dan de vorige. Daarom is het noodzakelijk dat de overheid een actief beleid voert om de ontwikkelingen in de agrarische sector in goede banen te leiden. Daartoe behoren randvoorwaarden en prikkels om het gedrag van de ondernemers in de gewenste richting te beïnvloeden, maar ook een zodanige beloning dat de kosten die een verantwoorde landbouw met zich meebrengt, vergoed worden ⁸⁾. Het is zeer de vraag of de vrije marktwerking, waarnaar de jongste landbouwvisie tendeeert, daarvoor voldoende mogelijkheden biedt.

Noten

- 1 Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Kiezen voor landbouw; Een visie op de toekomst van de Nederlandse agrarische sector; Den Haag, 2005
- 2 Silvis, H.J. en C.J.A.M. de Bont (red.), 2005. Perspectieven voor de agrarische sector in Nederland; Achtergrondrapport bij 'Kiezen voor landbouw'. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag
- 3 Berkhout, P., J.F.M. Helming, F.W. van Tongeren, A.J. de Kleijn en C. van Bruchem, 2002. Zuivelbeleid zonder melkquotering? Mogelijke gevolgen voor Nederland en de EU. LEI- Rapport 6.02.03, Den Haag
- 4 Zie bijvoorbeeld: H.J. Silvis (red.), Landbouwbeleid, waarom eigenlijk?, LEI, Den Haag, 2004
- 5 Zie bijvoorbeeld: Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Voedsel en groen; Het Nederlandse agro-foodcomplex in perspectief; Den Haag, 2000
- 6 Brief Minister LNV aan de Tweede Kamer dd. 19-12-2003, Kabinetsstandpunt inzake toekomst intensieve veehouderij in Nederland.
- 7 Denkgroep Wijffels, Toekomst voor de veehouderij; agenda voor een herontwerp van de sector, 2000
- 8 Vgl. Commissie Veerman, Naar een duurzame en vitale landbouwsector in Nederland, Den Haag,

Cees van Bruchem

Wetenschappelijk onderzoeker bij het LEI vanaf 1978. Hij is mederedacteur van het jaarlijkse Landbouw-Economisch Bericht en houdt zich verder bezig met vrijwel alle aspecten van het beleid voor de agrarische sector. Hij heeft daarover meestal een duidelijke mening en draagt die uit in woord en geschrift.